

GALLOS
TAM FALLI AB HOSTE
nescios,
quam VINCI.

ORATIO HABITA ANNO M. DCC. XIII

EXCELLENTISSIMO ECCLESIAE PRINCIPI
JOANNI JACOBO CAVALLERINO
ARCHIEPISCOPO NICÆNO,

SS. D. N. Papæ Prælo Domestico & Assistenti,

Sacræ Rotæ Romanæ Auditori,

Apud REGEM CHRISTI ANISSIMUM Nuncio Apostolico.

Etsi Orationem hanc nostram præsentia tua cohonestandam
estimasti, ECCLESIAE PRINCEPS EXCELLENTISSIMÆ:
Vereretur illa nihilominus propiorem aspectum tuum jam susti-
nere; nisi quantum suæ auctorisque sui tenuitati diffidit, tan-
tum argumento, quod tractat, tuæque benevolentia consideret.
Nam quid ego dubitem felicitatis Gallica commendationem tibi
placituram, qui rerum nostrarum eventus prosperos visus es
tam lato vultu excipere, quàm si unus aliquis è nobis & in
medio Gallie sinu natus aut educatus fores?

Id verò perspicacia dicam tua, an Æquitatis? Perspicacia;
dum tantas inter, quæ fucum faciunt, Europæ simultates cau-
sæ nostræ jus sanctum perspexeris? Æquitatis; dum ejusmodi
causam animosè sustines, cui præter Cælum, vix quisquam suf-
fragatur.

Ut ut

Ut ut est: sentiunt ii maximè, quorum virtus tot annos exer-
citata, hodie tandem fremente nequicquam Invidia, coronatur,
quanti tuum illud de Gallia Judicium momenti apud eum fuerit,
cujus hic tanta cum dignitate agis Oratorem. Fecisti nimirum,
ut Gallos, quorum animum & mentem ignorari Roma doluisti non
semel, demum pervideret intelligeretque, neminem esse verè Ro-
manum, qui Gallus affectu non esset.

Atque utinam, PRÆSUL EXCELLENTISSIME, quan-
tum tibi tam præclara sentienti de nobis, tantum & nobis vicif-
sim de Te, ut par est, sentientibus quamprimum Roma deferen-
dum putet! Erit tunc sanè, unde & nobis, & Tibi plenè gratula-
ri liceat: mutatoque nomine, novum obsequii genus exhibere.
Interim dum vota succedant, patere pro humanitate tua sin-
gulari me ut adhuc profitear

EXCELLENTIAE TUÆ

Additissimum devotissimumque servum,
GAB. FRANC. LE JAY,
Societatis JESU.

ORA.

ORATIONES PANEGYRICÆ.

GALLOS

TAM FALLI AB HOSTE NESCIOS

QUAM VINCI.

ORATIO PRIMA.

Fuit hæc dotes inter plurimas virtus Gallicæ Gentis, non postrema, Auditores, ut ingenitum semper amorem recti, & expertem doli fucique animum vel hostibus approbarit. Prognati, quotquot sumus, à genuina illa veterum Francorum Gente, quibus in re bellica tam alienum ab omni fraude, quam invictum animi robur una laus fuit; eandem hanc non in ipso tantum nomine habemus consignatam, sed etiam in moribus, multo magis expressam hæreditario quasi jure gloriatur. Hinc si quid usquam inter nos, finitimasque vel exteris Gentes, ortum dissidii, ita diremptum est, ut partem bello famam non stratagematum dolis, sed animi sinceræ virtuti debeamus.

Hanc verò laudem quam nobis vel negavit, vel invidit nemo, quoties de armorum gloria decertandum fuit, ne quis præripiendam putet. Ex quo nacti hostes ejusmodi, qui fallacia pugnare mallerent, quam virtute, instructas in perniciem nostram insidias suos, in auctores convertimus. Sic enim inanes hostium verfutias meliore astu, & salvo sinceritatis jure eludendas censuimus; ut amplior deinceps Gallicæ fortitudinis campus pateret, & quem parandæ gloriæ aditum fraudes præcluserant, eundem delusæ fraudes liberiores aperirent.

Tria cum sint rerum magnarum veluti principia; Providentiæ lumen, Fortitudinis robur, & amor Gloriæ, quæ magnetis instar hanc trahit, illam dirigit; rem satis promoveri suam hostis putaverat, si quam ex illis laudibus partem deterens, Gallis, quomodocumque illuderet. Res, itaque hoc anno utrinque gestas, dum attentius considero, id præcipue vel inimico Fœderi, vel ejus Principi certè videtur fuisse propositum; ut & rumorum insipita quadam multitudine, & consiliorum in speciem oppositorum varietate, anxiam, perplexam, impeditam distineret Galliæ providentiæ: atque adeo incerta & anceps qua parte esset oppugnanda, nihil ipsa auderet tentare; sed ab imminentis undequaque periculi metu penitus occupata, totum sic annum trahens oriosa ludibrio fieret. Sin minus processum foret hac via, neque perspicaciæ Gallicæ facere fucum liceret; operæ pretium non leve videbatur inaccessum aliquem fortitudini nostræ obicem opponere, & quam labefactare aperta vi desperarat, pugnam omnem detrectando ludificari & inanem reddere. Quod si neque istud pro votis succederet, hoc certè sibi promittebat solatii, Gallorum gloriæ illudi satis posse; si vacua abiret æstas, aliquando una, aut iis certè careret eventis, quæ Gallorum nomi-

mi.

mini innatoque ipsis gloriæ desiderio sua multitudine ac splendore responderent.

Huc ergo hostilis consilii ratio tota visque recidebat; ut aut Providentiæ Gallicæ aciem falleret, aut Fortitudinis eluderet impetum, aut avidam nobilioris Gloriæ spem frustraretur. Existimabat Hostis scilicet, quo quisque natus est fortior, ita ceteros ex animo suo metiri; & quem doli minus capacem effecit natura, eundem vulgo incautum & minus suspicacem nasci: sic ut quos aperto Marte esset arduum vincere, multiplici fraude circumvenire non ita foret operosum. Demens qui Gallos non intelligeret tam falli ab hoste nescios, quam vinci.

Providentiæ nostræ aciem astu non uno voluit hostis fallere: non elusam modò, sed & delusam sensit astutiam. Fortitudinis impetum speravit eludere: comitem nobis aut ducem Virtutis solertiam expertus est. Denique addictam Gallicis expeditionibus Gloriam frustrari tentavit; quam parabat imminuere Gloriam, auxilium vel invitum.

Dicam uno verbo: Hostis callidi consilia cautè invertimus. Pugnam astu detrectantem, ad pugnam solertiter adegimus. Obsequentem vel invita fraude Gloriam nostras in partes traximus. Ita triplex hostilis fallaciæ genus navo ac licito militaris astutiæ genere vicimus. Quos ergo tam saepe ut invictos ostentavit ex hoc loco solers Oratorum industria; eosdem jam quavis ex parte falli nescios omnique arte superiores intelligite.

Facit insitus hominum animis veri rectique amor, & innocuæ cujusdam malignitatis sensus; suis ut veteratorem implicitum laqueis, sua calliditate delusum, nemo sine voluptate aliqua non sentiat. Hoc hilario-

res Theatri scenæ, hoc lepidiores colloquii sales risu eodem excipiunt. Rem opinor vel non viderat ille, quem fraudum artificem unicum ac veluti à consiliis habet Europa; cum novo bellandi genere, fallaces in Galliam dolos instruxit: vel eas animo versabat artes, quæ spes, ut ajebat, suas non fallerent: vel certè sic existimabat hac deinceps via Gallus superari posse, aut nulla. Videbat enim verò recentibus claros victoriis; nec latebat homini provido ac perspicaci, imminere sibi lectissimum exercitus Gallici robur, qui sparsas victi toties Fœderis reliquias disperderet.

Hæc porro difficultatis summa erat, ut paratam sibi suisque cladem, quoniam vi desperabat avertere, fallacia saltem eluderet. Meminerat ille, quo eventu Politicam illud Effatum adhibuisset, *Divide ut regnes*, neque minus istud speravit jam valitorum, *Divide ut vincas*. Hac igitur spe fretus, Gallos non invictos fore, si quos magno numero venturos in Belgium metuebat, multas in partes divisos veluti dispergeret; ingentes destinat proxima expeditione copias, quæ Galliam ex omni parte totam quasi uno impetu invadant. Badensem ex Hungaria Principem acciri jubet, & in Germania ducem præficit. Sabaudum monet, ut ad oppugnandum Casale Pineroliumque se accingat. Suas mandat Hispano partes; ut aliqua saltem belli species Gallos in Catalauniæ finibus anxios habeat. Classem non minori apparatu quam strepitu ad exscensionem instruit. Ipse junctis Bataviæ, Germaniæ, Britannicæque viribus, sibi Bavariæque Belgium designat, singulis inde suo tempore, quantum foret opus, ad peragendum quod instaret, subsidia provisorus.

Neque verò istam consilii sui ratio-

tionem aut eelandam omnino, aut paucis tantum concedendam aestimavit: imò; quæ cæteris in rebus prodesse solet sollicita arcani cura, non posse eandem in præsentia nisi obesse censuit. Sparguntur itaque sedulo, ac nulla non ex parte disseminantur rumores varii, vetera demum Galliam inter Europamque diffidia, decretoriis hoc anno satis esse dirimenda: cruentum fore, terra, mari, in littore, in finibus bellum, formidabiles esse jam in proinctu exercitus, qui Galliaë limites ab Hispania, Italia, Germania, Belgio primo Vere simul obsideant: clarissimos Europa tota Principes, Sabaudum, Badensens, Bavarum, ipsum Auriacum tanquam pro aris focisque pugnuros: Classi ad exscensum comparata: nihil nisi tempestatem opportunam deesse: Galliam denique obsessæ instar urbis undequaque concludendam.

Quid multa? Existimatis fortasse, in iis, quæ ferebantur, plus ostentationis fuisse quam fidei: quasi verò tam parum perspicaces, aut meticulosos adeo Gallos hostis putet; ut ludificari se verbis, aut inanibus terriculis commoveri patientur. Ita res se habebant, Auditores, ut jactabatur; bellum, immane bellum toti Galliaë imminerebat? Exultabant hostes, triumphabant æmuli, amici, si quos adhuc patitur fortuna magnæ virtutis comes, indolebant; & universus orbis rerum novitate suspensus, quorsum isthæ evaderent, sollicitè expectabat.

Ipsi verò Galli quid sentiebant, Auditores? Alii, Politici, quos vocant, homines ut sibi videntur oculati, qui rationibus suis meriuntur omnia, quorum in arbitrio Regum fortunam positam diceret: ii rem Gallicam sanimum adductam in discrimen, quia non videbant, qua

consuli ipsi ratione posset, affirmabant. Alii meticolosi præter modum nostrisque plus æquo diffidentes vitibus, ita differebant; ut Galliam salvam & incolumem hoc anno vellent, nihil auderent ulterius apprecari. Alii denique rem æquius cæteris aestimantes ajebant multa virtuti Gallicæ permittenda: esse hoc illius fatum veluti singulare, ut & numeri damnum virtus compenset, & pro hostium numero nova virtus accrescat.

Quid interim consilii sua Ludovico sagacitas dicitur, quo inanem elevet astutiam, suisque ipsam retribus implicet? Securitati Populorum abundè prospectum ratus est, si Philippum Fratrem, nomen Auriaco jam inde à Cassellensi pugna satis cognitum, subitis atque improvisis consiliis hostium unum opponeret. Ipse verò viam ingressus hostem recta petit, & quem variis Europæ partibus suppetias ferre meditantem noverat, sic occupat totum ex improviso; ut copias uno in loco omnes coerceat, easque otiosas demoretur. Vix nunciis, vix oculis credit Auriacus: mox inopina consilii novitate percussus, hætere, deliberare, trepidare. Vider vel hoc primo Regis incessu disturbatas artes, dissolutas omnino technas, nec jam usui esse positas in propatulo machinationes. Tum se sibi uni vix sufficientem aestimans, nec rei suæ immemor, publicæ rei nuncium remittit. Valeto, inquit, Germania, & suis se, ut potest, defendat armis: expectet suppetias Sabaudus, quantum volet: Fortunæ nunc suæ permittenda classis: me cura gravior deinceps premit, & rerum moles incumbit major. Deceptus, elusus, circumventus, ne victus quoque dici possim, providendum.

Nihil hic vel Auriaco, vel mili-

tari

tari prudentiæ nostræ affingimus, Auditores. Nam quid aliud fecisset ille, aut quæ pars deinceps cum Fœderatis commercii extitisset? Hinc propriis ipsum in castris Regius exercitus, illinc Buserus coercebat. Hoc igitur restabat unum, ut turmas inter florentissimas otiosus diu suis putresceret in paludibus, donec turpem ingenti clade fugam redimeret. Sic habemus muneris hoc tui, Regum sapientissime, quòd decipi Gallia nec possit. Additos quidem præsentia tua Gallo militi animos vidimus non semel, eadem nunc interverfas statim videmus hostium fallacias.

Ut elusas hinc patet otiosasque fuisse in Belgio Fœderis inimici copias; sic elusam ejusdem suisque pariter insidiis circumventam Classem intelligite. Meministis, opinor, quantus esset, quàm formidolosus Classis illius apparatus, quæ nostris superventura littoribus & Galliam latè populatura jactabatur. Concurrebant multa quæ facerent fidem: numerus navium ingens, Machinæ, Pontes, omnis generis instrumenta ad exscensum comparata. Quis ex tota illa belli suppellectile Martium tandem facinus aliquod non conjectasset? Nihil tamen minùs, Auditores. Unum hoc erat consilii, ut & immensas in Orientem opes magno Fœderatorum lucro cessuras exportaret, & auxiliares deferret Sabaudis copias, militare consilium negotiationis specie dissimulans.

At neque commodum satis iter per angustias freti, imò periculosum videbatur, quandiu Classis Gallica Brestensem in Aremoricis teneret portum; unde viam cognoscere hostium & nolentes adoriri liceret. Erat igitur illa opinione metuque descensus elicienda multas in partes, varias in maris oras distrahenda: at securaminarum nec hosti pavido temerè

credendum existimans portum nihilominus occupabat. Sensit Auriacus, atque ut est ad varias belli fraudes, si modò præstare se vadem non cogatur, peridoneus, novos statim sufficit dolos, apud credulas fortè gentes fidem aliquam habituros; atque vario rei incendiariæ apparatu, variis eo de consilio rumoribus, certum ignem medio in portu adpromittit.

Opportunam hanc reciproca fraudi nactus occasionem Turvillius solvit è portu; nec timorem simulare dubitat innata fortitudinis conscius, ne qua illius doli, quem digrediens ipse componebat, suspicio incideret. Quo demum apud gentem inimicam plausu, quibus exceptus gaudiis vix speratus ille nunciis, quo delatum est, timere tandem impavidos Gallos, & periculosam incendii metu Classem aufugisse? Continuo solvuntur anchoræ, quasi ad triumphum ituris; panduntur vela, & veluti re gesta feliciter; festivas inter sociorum voces seceditur. Ibat longo Anglorum stipata comitatu aurisque suaviter aspirantibus Batavica Classis; & ad Fretum Herculeum, Herculeæ veluti securitate accedebat. Verùm ecce occurrit insperata Gallorum Classis, quæ per occultos tramites Fretum dudum redita, hostem nihil tale dubitantem præstolabatur.

Fingite vobis cogitatione, si potestis, Auditores, quantus hinc veris subito satis stupor, quanta inde promptam expeditamque præsentientis victoriæ nostræ Classis exultatio. Unus aberat, aut victoriæ testis more suo futurus Auriacus, aut suis certe has inter rerum angustias aliquod perfugium suffecturus. Quanquam quid fecisset? Res eò Nostrorum solertia erant adductæ, ut liberam fugiendi moram hostes non haberent: adeo Angli Batavique, populi, si Superis

peris placet, quibus Neptunus sua revelasse mysteria creditur, Nauticæ artis, quam suam putant, videbantur oblitum. Fidem certè omnem superat, ita rem fuisse tractatam, ut spatiis se iniquioribus conclusi sine- rent; nec secundæ tantum & domi- nantis, ut vocant, auræ potestatem, sed & Classis suæ permitterent, ter- ras inter Classemque nostram novo veluti carcere intercepti. Ad extre- mum quid restabat, nisi ut ingens illa multitudo navium in unum con- globata, ac semetipsam angustiiori- bus locis impediens, præda magis fieret, quam debellandus hostis ob- jiceretur?

Sed mitto hinc dicere, quam fu- nestam victoria nostra cladem ini- mico Fœderi attulerit; quam mul- tæ captæ naves, quanto plures de- pressæ, laceratæ, succensæ. Abstineo fufius persequi, ut producto per so- lidum diem certamine sola nox ap- petens pugnandi vincendique hæm fecerit. Parco victis, ut magnani- mos decet, Gentibus, quas jam non Commercii detrimenta, non sin- gulorum damna tam premant, quam necessarius de Gallo victore sermo; adeo ut, quoties de partienda inter omnes clade tota hyeme contende- tur, toties accepti vulneris, toties delusæ fraudis memoriam oporteat refricari.

Perspectum satis jam puto unicui- que vestrum, Auditores, quantum triumphantis illius astutiæ fama apud sagaces viros detrimento pati debeat; nisi fortè sit in eludenda fortitudi- ne, quam in ludenda Providentia fe- licior.

Ut illud acerbius fortè viro non potest, quam si virtutis exerendæ locum astu quis subtraxerit: ita ignavo homini nemo crudelius insultet, quam si pugnam detrectantem pugnare nihilominus adegerit. Hoc

verò, si usquam aliàs, Nervinden- sis clades comprobavit.

Desolatos præteritis cladibus con- jurati Fœderis Principes hac spe re- creaverat Auriacus, sic promovenda hoc anno pollicitus rem com- munitatem, ut non procul ab ipsis Re- gni penetralibus castra metaretur. Dignum illud Britannici Imperato- ris audaciæ consilium visum est Lu- dovico. Neque hoc tantum, sed pro humanitate sua singulari & par- tiri cum hoste voluit longioris viæ molestias, & ad ipsius castra progres- sus, avidum in Auriaco, si quis ef- fet, laudis animum explere cogita- bat: ut qui domitum se hactenus ab inferiori Ducum ordine dolue- rat, victus saltem ab invicto Rege solatii in clade aliquid, imò gloriæ inveniret.

At neque istis captus est illecebris Auriacus, sive tantum à tanto Rege impertiri sibi honorem vix crederet; sive larvatam personatamque Maje- statem cum aqua legitimaque pote- state ferid nondum auderet commit- tere; sive ipsa Ludovici præsentia audaces reprimeret animos. Utenim difficilius est propiores vicini solis radios, quam eosdem è linginquo in- tueri; sic neque ipsi tam facile vi- debatur præsentem hostem fixis oculis sustinere, quam contemnere absen- tem. Ut ut est, tam æquam virtutis exerendæ conditionem respuit malè consultus, maluitque, si ad pugnan- dum cogere, Martis aleam cum Luxemburgio rursus experiri; fu- turum fortè confusus, ut fortunatio- evaderet Britannicus Imperator, quam Batavorum aut Dux, aut Consul olim extitisset.

Id tamen quanquam novum & in- solens miretur nemo: alios habet ad gloriam aditus præcis Heroibus igno- tos. Censuit nempe hoc unum sibi honorificum satis, si Gallicæ fortitu- dinis.

dinis impetum, cui nihil arduum aut invium maximè Regis ad præ- sentiam esse solet, multa fallendi ar- te posset eludere; & qui Ajacis vir- tutem æmulari non valebat, Ulyssis certè astutiam exhiberet. Meminerat etiam fortasse, veteres illos Germa- nos, ex quibus prognatum se glo- riatur, quanquam laudis pugnaeque avidos, gloriosum sibi duxisse, si quo modo Cæsarem, rapidosque vi- ctoriarum cursus morarentur; salti- busque suis & paludibus clausi, in- accessum armis victricibus munimen- tum opponerent.

Hoc fretus exemplo simul & ac- census Auriacus muniri castra jubet; saltem ut qui se invictos jure suo Galli existimant, victores se esse ali- quando dediderent. Continuo vi- didisses collectas totius Europæ vires abjecta omni laudis alterius cura se- curitati suæ adlaborare; alios fossam ducere, alios vallum circumda- re, alios aggerem extruere. Sed quid ego hic fossam, quid vallum, quid aggerem dico? Fossæ fossis, vallis valla, aggeres aggeribus ad- duntur, accumulatur, multiplican- tur. Nunquam Acheron ipse, quem Styge novies interfusa circumseptum Poetæ fabulantur, tam difficiles Ma- nibus inferis moras obtendit. Fos- sas quatuordecim non minùs una suis vallatas munitionibus ac repa- gulis defensas numerasset. Accede- bat ex longo prævisa opportunitas loci, sepibus, rivis, paludibus, saltibus interfectis: sic ut ad castrorum defensionem & ad provida cuncti Pri-ncipis consilia, ars & natura conspi- rasse viderentur.

Unus tamen se efferebat per an- gustias pagi, quem Nervindam vo- cant, quanquam difficilis accessus: sive id aut vigilantie Ducis, aut perspicaciæ potius exciderat, sive re- lictus de industria malignus quidam,

uti fortè gloriabatur, aditus; non tam ad provocandam audaciam, quam ad castigandam temeritatem compositus.

Hic verò quid miremur magis, Auditores, an expertem periculi in Auriaco securitatem; an avidam di- scriminis & contempticem in Gal- lis audaciam? Erat sanè in tanta pu- gnandi vincendique mora, unde vir- tutis præservidæ Gallos pœniteret, qui novum in singulas horas exur- gere hostem vellent. Et quanquam hæc ipsa, quam ferebant iniquius vi- ctoriæ prolatio, novam in dies signa- viæ labem Auriaco inureret; tamen, quia venisse Gallis, vicisse est; spes differri vel uno die suas, idem esse atque auferri æstimabant.

Plaudebas interim tibi hominum, ut conjurato Fœderi videris, astutis- sime; & elusum Gallicæ fortitudinis impetum confidebas; hac confidentia fretus, quia majorem multo propugna- culorum molem, quam Germani olim tui Cæsari objecissent, nobis oppo- fueras. Tamen nesciebas alia esse in- genii, alia virtutis stratagemata? Ac licet Germanicam simplicitatem mul- ta calliditatis arte longè superes; non cogitabas, tibi non alterius Cæ- saris, sed Ludovici virtutem sustinen- dam? Quanquam ne metue: non faciet Ludovicus, ut victum te ab ip- so, quoniam id honoris inconsultè abouisti, aliquando superbas. Hanc dabit Luxemburgio provinciam, no- vit ille qua parte sis impetendus; tuque, quid vera virtus contra do- lum valeat, rursus experiere.

At enim quid agimus, aut quid meditatur, Auditores? Exercitum nempe, amplum numero, valentem robore, superbo Europæ delectu col- lectum, munitum castris, vallatum aggeribus, ipsi temeritati invium ag- grediemur? Idne prudenter minus, quam viriliter susceptum, excutiat ocio-

otiosus si quis velit. At ecce jam ad manus ventum est; nescit longiores moras virtus Gallica, & impatiens teneri, erumpit, emicat, volat; Nervindam petit, obsidet, premit: Nervindam fatalem illum, ut sperabant hostes, virtutis Gallicæ & scopulum & tumulum.

Neque etiam existimate, Auditores, genus illud victoriæ fuisse ejusmodi, ut primo quoque impetu parata, vel labore nullo redempta sit. Hostes nacti sumus contra morem strenuos; qui nec lacesiti refugere, nec oppugnati cedere, nec victi semel abistere noverant: iterum iterumque pulsi, fusi, fugati, necdum à pugnando, aut certè resistendo abstinebant.

Expugnata tamen Nervinda est. At victoriæ quantula pars! Restabant impetenda castra: labor ultimus, & summus. Dixisses enim verò positam pro castris Nervindam, qua veluti esca illecti Galli, spe ulterioris prædæ in paratos sibi laqueos inciderent. Hinc enim per angustas fauces veniendum in brevem contractamque planitiem, ubi nova periculorum seges. Ibat nihilominus non tam ad pugnam, quam ad certam stragem Equitatus Regius; quem eminus hostes conspicati, exultare jam animis, & oblatum sibi vindictæ locum gratulari. Quæ tamen ut certior sit & amplior, coercendam illam tantisper, & iræ parcendum putant. Verebatur hostis scilicet, tam parum nota Gallorum indoles, ne primo impetu attoniti, qui ducebant agmen, cautiùs recederent, & sperata ipsum prædæ frustrarentur.

Vix dum tamen explicati pauci Equites statim in castra provolant, & stricto mucrone minacem hostium ferociam avertunt. Mutata jam rerum facies, revulsa septa, claustra perfracta, aggeres dissipati. Nam

quid adoriri metuissent, qui tamaridui periculosique operis Duces ac Principes habebant, Carnutesem, Borbonium, Contiacum, Nobilitatis Gallicæ & Robur & Exemplum. Esset certè unde Victoria posset merito redargui; si ipsorum obsequiis dudum mancipata, solita dubiis in rebus fide caruisset. Nihil querimus, Auditores; ex quo Victoria nostra est, nusquam aliàs fidem illustrius approbavit. Quisquis restitisse ausus est, temeritatis pœnas dedit; quisquis aufugit, suam, Harcurio vindice, luit ignaviam. Si quis autem majora veris narrari putet, Auriacum consulat; qui, dum progressus cæteros, & Carolopoleos obsidionem placido spectavit ac tranquillo vultu, Nervindensi Victoriæ quasi sigillum apposuit. Sed hæc tantarum rerum commemoratio, vereor, ne quid Gloriæ præripiat; quæ dudum nos ad se volentes rapit.

Avidam gloriæ gentem inter angustos vulgaresque armorum eventus coercere, luisse est, Auditores. Atque hic demum scopus fuit, in quem hostes Galliarum postremo collimarunt. Scilicet hoc unum superesse solatii videbatur, ut, quoniam facere non poterant, ne totus hic annus magno rei Gallicæ bono cederet; saltem illius splendorem obscurarent; ac neque responderet Gallorum famæ, neque spem avidam gloriæ, quam præceperant, satis expleret. Quod si vel semel fuisset consecuti, futurum omnino confidebant; ut Gallos magnis jam rebus assuetos illius demum belli pœniteret, quod novis insolitisque eventis caruisset. An verò sua eos ratio fefellerit, an res hoc anno gestæ nomine Gallico dignæ videri debeant, per vos æstimate.

Rem ubique strenuè feliciterque, vel hostium consensu gessimus. Con-

III. Pars.

juræ.

juratas totius Europæ vires aut frengimus, aut elusimus: exiguas numero copias castrorum solertia & celeritate omnibus in locis auximus, ac veluti multiplicavimus: nihil clam, nihil non apertè atque ipso hostium in conspectu, aut suscepimus, aut consecimus: tribus præliis hædemque decretoriis, bis terra, semel mari, plene cumulateque vicimus: tres Urbes easque primarias ac fortissimas expugnavimus: quod armorum vis non effecit, id ipso nominis terrore perfecimus: in tanta rerum prosperè gestarum multitudine, varietate, magnitudine, nihil damni, nihil detrimenti, nihil adversi perulimus: denique non hostium modò pavidam expectationem, sed & ipsi spes nostras superavimus: rogo vos, Auditores, si nondum famæ gloriæ satiata, quid illam explere possit?

Agite enimvero quæ pars Europa tota victores Gallos non sensit? Sensit vel in ficti Regis clade victricem Luxemburgi audaciam Britannia: sagacem Lorgii solertiam Germania: patientem moræ Villaregii efficaciam Belgium: vividam Catinati cautelam Sabaudia: providum Noallii vigorem Iberia: actuosam Estræi peritiam mare internum: acrem Turvillii industriam Oceanus.

Sunt hæc certa virtutis Gallicæ monumenta: quid porro cum istis Hostes conferant? Quid Auriacus in Belgio tot millibus hominum circumseptus? Quid Auriaco additus comes & consiliorum particeps Bavarus? Quid avidus gloriæ Badensis superbissimum totius imperii delectum secum trahens? Quid tota, quam latè patet, Hispania ad audendum aliquid comparata? Quid minax Sabaudus invictis illis semperque victricibus turmis instructus? Quid Angliæ, quid Bataviæ vires

Lo Jay, Tom. I.

in una eademque classe foderata? Victi pœne omnes, aut omnes saltem otiosi.

Tamen dicamus quod res est: Auriacum fuisse toto hoc anno otiosum, nihil adeo mirum, Auditores. Hunc novimus mirum quidem in proponendis consiliis acrem ac vividum: in præcavenda periculorum serie sagacem ac solertem: ac in re agenda strenuum ac felicem, nemo illum ausus est suspicari. Neque verò hanc laudem vel affectet ipse, vel invidet. Si quod modò arguè tota hyeme differendè vel apud Batavos in Comitibus, vel apud Anglos in Senatu argumentum nactus erit; si novas fallendi artes excogitare; si belli plures in annos producendè vias invenire potuerit; hoc demum contentus satis cætera Fortuna facillè permiserit.

Sed Bavarum, Auditores, virum tam pugnacem, tam præliis assuetum, non est adeo promptum intelligere tam amantem otii: nisi fortè frequentius cum Auriaco commercium id effecit, ut dediceret victorias, & actuosus ille pugnandi ardor refrigeret.

Sabaudum verò nemo dubitet venisse hoc animo præparatum; ut pugnaret fortiter, ne Sabaudi nomen solum, ac rei ipsius inane gereret. Incensas agebat eodem studio copias: & destitutus exercitu Catinatus nullam nisi solo cauti & insidiosus Ducis nomine facere moram videbatur. Verum in obsidendo frustra Casali Pinerolioque tempus malè consumpsit & vires infregit suas; melius actum cum infortunato Principe, si bellandi ardorem consilii vis adjuvisset. Utamque Classem contra Anglicam & Batavicam nimia delusit sagacitas, ac perdidit.

At Badensem Principem, Herosm illum Orientis spoliis onustum, Do-

Cc

mito.

mitorem Hungariæ, Ottomanici Imperii terrorem; quem nobilioris cuiusdam colligendæ in Germania Laureæ confidentia mediis è triumphis exultantem rapuerat: illum, inquam, junioris Principis adventu conterritum hæsisse ipso in vestigio: reveritum esse Philippoburgi Expugnatorem: avidum laudis repressisse impetum: confisum esse castrorum latebris, ac veluti cavo absconditum deliuisse: hoc miraremur porro, Delphine Serenissime, nisi jamdiu fecisses omnibus exploratum, præsentiam tuam magni exercitus instar esse.

Sed quò me rapit, Auditores, Gallicæ gentis actiosa vis & incredibilis celeritas? Unam video, an multiplicem, an eandem variis in locis objectam & quasi recens, ac de integro procreatam? Nam quo tandem nomine designabimus peragratas ab iisdem copiis tam multas tamque disjunctas exiguo tempore Europæ partes; neque tam passibus quam victoriis consignatas? Vix illæ domito propriis in castris Auriaco, in Aremoricæ ac Neustriacæ oras excessere; seu jam pœniteret cœpisse partem quietis aliquam, seu laboris periculique aleam cæteris inviderent, rursus in Belgium revolant: inde repressis in Germania Badensis Principis conatibus, in ultimos Pedemontii fines permeant: ibi vix sumpto concubiæ noctis ad respirandum spatio, ecce mane primo cum hoste jam concurritur, conferitur, depugnatur.

At qualem & quantum hostem fatigatis jamdiu per immensas itinerum asperitates putatis fuisse Gallis objectum? Neque enim cum Sabaudicis modo legionibus, aut montanis illis latronibus, quibus à Cirratis canibus nomen est, decertandum erat: (quam nec satis æquis conditionibus

festus labore viæ miles, fractis & exhaustis pæne, ut par erat, viribus, requietum, integrum, ac vigentem aggrediatur) at cogitate victrices Leopoldo sponfore turmas, assuetas triumphis, invictas: Equites cataphractos, qui nec plagis, nec morti facere locum viderentur: Gigantas, qui juventutem Gallicam non minore fastu despicerent, quam superbus ille Philistæus parvulum Davidem olim contempnebat. Viros illos denique cogitate tam offensis animis, tam capitalibus odiis ad perniciem nostram incensos, ut contra fas legesque belli, Gallos ad unum omnes impio etiam sacramento internecioni devovissent: non humanitate minus quam fortitudine inferiores nobis, qui certi vincere, vel in ipso pugnae aditu commune victis perfugium aperuimus. Hic erat virtuti Gallicæ sustinendus hostis, coercendus, superandus.

Jam illi processerant in aciem, & superbam virium ferociam ostentantes, se se à reliquis copiis sejunxerant, quasi primos ictus illaturi. Progrediuntur obviam nihilominus Equites Galli. Illi subsistere, ac veluti confidentioris audaciæ jam pœnituisset, frigescere. Non tulit tantam in hoste tumido ignaviam juvenus Gallica; sed effusus statim habentis hostes invadit, urget, premit; & impressione semel iterumque ac tertio feliciter facta turbatis ac trepidantibus insultat. Frustra illi æratas moles & invia ferro corpora obtundunt: pulsantur, prouuntur, & qui nullum vulneribus spatium dabant, subvertuntur. Inde rupti ordines, mota omnia, & fluctuanti similis acies ingentem Victoriæ campum aperit. Instans avitæ virtutis, originisque memores Fratrum par nobile Vindocini, Vinsius, Hoguectus, luctuoso mox heu! fato perimendus, Larraus, Varenna,

renna, Ulfonius, & fugitantes turmas dissipant ac concidunt. Tuque, tametsi de te siluisti, Catinate, rotam victoriæ laudem in singulos dividens; non facies tamen, ne quod multiplices jam laureæ tibi vindicant Sabaudici nomen, illud novo deinceps titulo mereare. Frustra clam fore te æstimasti, qui præsens ubique nemini latere poterat; qui singula pugnae momenta ita moderabare, ut in te unum intuens Miles, Centurio, Legatus, sui quisque officii partes quasi oculis legeret. Noli igitur tibi ipse, quam præripiat nemo, partem ad Marsaliam laudem invidere. Victoria illa tota tua est, quam ita informatas animo prævisque litteris descriperas, ut qui rei totius successum deferret, novi planè afferret nihil.

Persequamur porrò tristes fugientis exercitus reliquias, Auditores; at enim nemo se offert ex loricatis illis Equitibus. Circumspicio, video projecta miserabilem in modum & acervatim congesta equorum, equitumque cadavera: adhuc enses in manibus, in oculis spirantes minæ, in vultu mixta dolore ferocitas! Hæ illæ sunt victrices invictæque turmæ, quas ex Hungaria non tam ad pugnam, quam ad victoriam properare dixisses? Hanc si laudem integram intactamque vellent, debebant providere, ne sibi cum Gallis res unquam foret.

Quis interim Ludovici sensus, dum victricis ubique Galliarum fama personaret? Notum hoc tibi, Deus immortalis, cujus ante aras Princeps religiosissimus plenos grati animi affectus effudit. Tamen quid ni suspicemur id sensisse illum, quod professus non ita pridem palam est, cum victores ad Stinkerham Galli nunciarentur? Sentio equidem, inquebat Rex optimus, debere me Deo

plurimum, qui nasci me Regem voluerit, at ei plus certè debeo, qui me Regem Gallis præfecerit. Felicem enim verò te, Ludovice, qui Gallis imperes! Feliciores, te imperante, Gallos!

At, ne quisquam narrari sibi fabulas, aut dari verba existimet; testes habemus rerum gestarum, eosque per idoneos. Non negabit veri amans Hispania, expugnatas suo in conspectu Rhodas, regnorum ipsius omnium claustrum ac clavem. Fatebitur Badensis Heydelbergam, Palatinatus caput, inspectante florentissimo exercitu occupatam. Nonaginta duas naves magno suo luctu, majore etiam detrimento captas vel depressas renunciare possunt reliquæ superstitites, quæ sociarum cladem ac ruinam conspexere. Carolo regium, propugnaculum inimici Fœderis, unicum expugnati Namurci solatium, vidit obsessum diu junctus Bavaro Auriacus: ac lenti præter morem Galli (credo ut præsentem stimulant acriter) nihil aliud profecere, nisi ut Spectatoris otiosi nomen, quod nuper ad Namurcum Montefque promeruerat, subterfugiens, ante expugnatam urbem recederet Britannos suos revivifurus.

Tamen quam putatis orationem habiturum apud ipsos Auriacum, dum ruentis ad communem servitute populi gratulationes excipiet? Quibus demum artibus clades dissimulabit suas; aut inanes totius anni conatus excusabit? Sed quid Britanniam solam appellem? Europam ipsam rotam, Auditores, ad Comitata Batavica mox congregandam qua fronte, quo vultu alloquetur: dum illa exultantem obtrudet multiplici victoria Galliam; cujus Providentiam fallere, vel eludere Fortitudinem: vel certè spem avidam Gloriæ frustrari oppugnata roties fide promiserat? Iniquioremne

sibi Fortunam, vel per se, vel per fautores ac clientes, ut solet, suos causabitur? Equidem scimus probatum rebus adversis jamdiu Ducem: at quid Europam juverit ille, quem iratis natum fatis constanter experiatur? An verò, quod scriptitalse illum ferunt ad Sabandum post Nervindæ cladem, afferet; sibi rem esse cum Gallis gente turbulenta ac præferoce: contra quam nulla consilii ratio, nulla satis certa prudentia sit: cui lex una belli audacia, summa laus temeritas: quæ Victoriæ quovis pretio bene redemptam putet, atque, ut detur vincere, vitam & mortem in æquo ponat? At itane suis in rebus Europa cæcutire obstinet; ut non sentiat victoriis non dedoceri audaciam; neque suum ipsius fatum tam citò immutandum, si heroica illa, quam Auriacus temeritatis arguit, fortitudo Gallis deponenda sit. An demum, uti declarat recens Numisma ad solatium amici Fœderis, seque, & suos patientiæ uni devovebit? Est sanè unde magnanimitati diffusus, sibi ac cæteris ab longanimitate diuturnum in tempus cautè provideat.

Conjurata non tam in Gallia, quam in tui ipsius perniciem Europa, quamdiu jactari te ac deludè impunè patieris? Fatali quinque jam annorum experientia didiceras; quam futile, quam inane foret in Auriaco fortitudinis præsidium: quid ab ipsius industria sperare possis, præsens hic annus edocet. Illuc recidit ipsius astutiæ fiducia, quo vana virtutis ostentatio reciderat: vel si quid sua illi fallacia profuit, profuit hoc certè plurimum, te ipsam ut falleret. Vide ergo delusa toties quam sis Auriaco fidem deinceps habitura; qui dum quæstuosum honorificumque sibi uni bellum tuis impen-

sis alat ac producat; nihil admodum putat interesse, suos an alienos, hostes an amicos deceperit?

Tu interim gratulare tibi Gallia, & fremente nequicquam hostium, qui te undique obsessam premunt, Invidia, plaude tibi: quòd nullius nisi cælestis opis indiga, tibi relicta uni contra Fœderatas Europæ vires restare aliquando potueris. Plus orbi infenso debes quam amico. Intellexisti nimirum parum utiles amicos, quos liceat hostes contemnere: ac pares orbi tuas unius vires, quas Ludovici dirigat prudentia, Cœli Providentia sustentet.

Facies Aula singulas, in qua istas habita est Oratio, adornabant picta Heroum Imagines, quibus hoc anno Auspiciis aut Ducibus bellum feliciter cessit. Res præclare gestas exhibebant adumbrata leviori penicillo Tabella. Utrisque addita perbreves, & ad veterem formam exacta Inscriptiones.

Superiorem aulam Partem occupabant Imagines Regis in medio, hinc Filii, inde Fratris, cum his Inscriptionibus.

Pro Rege

LUDOVICO

CONJURATÆ EUROPE

VICTORI.

Pro Regis Filio

DELPHINO

HOSTIUM

TERRORI.

Pro Regis Fratris

PHILIPPO

POPULORUM

SECURITATI.

Ex adverso spectabantur Gentis Regiæ Principum, CARNUTENSIS, BORBONII, CONTIACI Imagines, cum hac communi omnibus inscriptione.

REGIIS PRINCIPIBUS

NOBILITATIS GALLICÆ

ROBORI

ET

EXEMPLE.

Hinc & inde collocata Imperatorum Imagines, qui Bellum hoc anno administrarunt, una cum Tabellis præcipuas expeditiones, quibus singuli præfuerunt, exhibentibus.

In ea quidem parte, que Aulam subeuntibus dextra est, occurrerant Pugna tres. In ea verò, que obijciuntur ad levam, capte Urbes totidem representabantur.

Nervindensis Pugna in qua fusus Britannorum Imperator & Exercitus, cum hac inscriptione.

FUSIS

AD NERVINDAM

BRITANNIS.

Le Jay, Tom. 1.

Juxta erat Imago Luxemburgi huic Inscriptioni superposita.

LUXEMBURGIO

BRITANNICO.

Marsalica Pugna, in qua cæsi Sabaudi, proximè disposita hanc Inscriptionem præferebat.

CÆSIS

ADMARSALIAM

SABAUDIS.

Adjacebat Imago Catinati, cui sequens subijciebatur Inscriptio.

CATINATO

SABAUDICO.

Navalis Pugna, seu Gaditana, in qua victa Batavorum classis, cui voces ista inscribebantur.

VICTIS

AD FRETUM

BATAVIS.

Extabat ad latus Imago Turvillii, cujus hac erat Inscriptio.

TURVILLIO

BATAVICO.

Heydelberga sequebatur captarum urbium prima, Germaniæ claustrum, adjunctamque habebat hanc Inscriptionem.

EXCISA

GERMANORUM

HEYDELBERGA.

Cc 3 Ade-

Aderat prope collocata Imago Lorgii, proximam Inscriptionem habens.

LORGIO

GERMANICO.

Carolopolis Regia, Belgii Propugnaculum, cuius isthac legebatur Inscriptio.

EXPUGNATA

IN BELGIO

CAROLOPOLI.

Habebat adjectam Villaregii Imaginem ista Inscriptioe adornatam.

VILLAREGIO

BELGICO.

Rhode, Iberie Clavis, additis pro Inscriptioe istis vocibus.

CAPTIS

IN IBERIA

RHODIS.

Offerebat se Imago Noallii, hanc Inscriptioem exhibens.

NOALLIO

IBERICO.

LUDOVICO MAGNO

PACIFICO VICTORI

GRATULATIO

Habita anno M. D. C. XCVIII.

ORATIO II.

Quod diuturnum laboriosumque navigationis cursum expertis contingere solet, ut affecuti portum feliciter exantlatos labores variosque periculorum casus non sine voluptate aliqua meminerint; hoc sibi hodie longo gravique defuncta bello, & optatum Pacis adeptamunus Europa tota gratulatur; Illustrissimi Ecclesiae Principes, Praefides Illustrissimi, Amplissimi Senatores, caeterique Auditores ornatissimi.

Rediit enimverò postliminio revocata tandem amica Pax, audita Superis pia populorum vota; & infestae bellici incendii faces extinguuntur. Metum securitas, perturbationem quies, laetitia mœrorem deinceps excipiet; & tristes funesti belli ruinas tranquillae Pacis comes felix rerum copia postmodum compensabit.

Gratias igitur tibi primum immortales, Regum custos moderatorque Regnorum Deus; à quo caeleste Pacis munus profectum est: tuum illud beneficium est totum, quod nemo præter te generi hominum impertit; Tu belli unus Pacisque arbiter, illud, si placuit reos plectere, scelorum æquus ultor immittis; hanc populorum labores miseratus, indulges. Tu nosti solus; qua parte corda Principum facile infectantur: & quos æterno consilio scire discordibus animis permisisti, mutuam eisdem.

eisdem, cum libitum est, in concordiam reducis.

At enim quem sibi pacis ministrum selegit in terris Deus? cujus in restinguendo bellici furoris incendio usus est manu? quis inspirante illo reluctantem Europam ad certas expectati fœderis condiciones adduxit? Jam sensisti quem velim, Auditores, quæ dicturus sum, occupastis: video conversos omnium oculos in imaginem Regis invictissimi; cujus munificæ liberalitati Pacem acceptam merito referimus.

Gratulemur enimverò conciliatori tanti muneris Ludovico: prædicemus beneficam largientis manum, & dum nostra omnium cumulat vota, perenne, si quod & nobis esse potest ejusmodi, animi memoris ac grati monumentum existat.

Quamquam nos alio vocant studium & voluntas optimi Principis: gratulationes nostras iis impendi rebus postulat, quibus, in concilianda Pace, suas ipse curas, sollicitudines ac gloriam totus impendit. Agite igitur, convertamus animos, quod Pacis consilia voluntatemque contulit Ludovicus. Gratulemur Religioni primum, quæ tot tamque gravibus in Gallia nostra multos per annos jactata casibus, hodie tandem felicibus Ludovici Magni auspiciis triumphat; & omnis deinceps periculi secunda expectatae Pacis in præsidio conquiescit. Gratulemur deinde Europæ toti, quæ Principis optimi beneficio, funestissimos, quos lugebat jamdiu, & lugere adhuc non destitisset, armorum tumultus beatæ Pacis tranquillitate commutavit.

Sic est, Auditores, neque vereor, ne quis mihi non assentiatur, cum sum nihil dicturus, quam quod in iis, quas pro confecta feliciter Pace scripsit, litteris Ludovicus ipse palam

consignavit. Advertite igitur animum, & totam orationis seriem ordinemque cognoscite. Dum studere Paci tam impense visus est Ludovicus, Religionis securitati ac gloriae consuluit: hoc primum; Europæ totius commodis ac tranquillitati laboravit, hoc alterum.

Vidit enimverò Rex sapientissimus idem ac religiosissimus, quando sæviret armorum furor, vix futurum, ut Religio, quam ipsi pepererat in regno suo gloriam, ea gauderet constanter aut sine metu: & Hæresi profligata spem super aliquam resurgendi adfuturam: sustulit Religioni causam metus, spem Hæresis omnem constanti Pace Ludovicus excidit, hæc erit orationis pars prior. Sensit Princeps optimus præteritis Europam cladibus non modò exsaturatam non esse, sed funestam bellandi libidinem etiam in dies irritatam & accensam magis; cepit Ludovicum commiseratio publicæ calamitatis, & quod tot victoriis ac triumphis non potuit assequi, id liberaliter concessa Pace perficiendum putavit; hoc posteriore Orationis parte conficiam. Quod utrumque, quam facile mihi videor demonstraturus, tam erit, Auditores, vobis in promptu, quantum Pacifico Victori Religio, quantum Europa debeat, facere conjecturam.

Ac primò, quidem, ut intelligatis, *Le Pays*, Auditores, quantum Religioni beneficium Rex Pacificus contulerit, repetite, quæso, memoria, quibus tandem facibus fatale bellum ante annos decem exarserit. Triumphabat in Gallia sapientissimi Regis auctoritate Religio, & in pristinam restituta dignitatem libertatis suæ vindicæ assertorique applaudebat. Pulsa scilicet Hæresis honoribus quos occuparat, propugnaculis dejecta; spoliata templis, toto regno proscripita, deni-

que lethiferum experta vulnus extremo confecta spiritu videbatur.

Tamen illa, quis crederet? vel inter istas rerum suarum angustias non est oblita solita ferocitatis; ausa est animos, resumere, colligere succisas vires, suscitare fortunæ melioris expectationem; &, quod jure amiserat, illud velle contra fas recuperare. Tum verò perniciofa machinari consilia, cogitare vim apertam, meditari prælia, & se ad cruentum, si quod unquam extitisset, bellum accingere.

Interim excedendum illi fuit nihilominus cum ignominia Regni finibus; etenim non aderant opes quibus niteretur; non Principes quorum auspiciis bella gereret: non armati mutuam in perniciem cives, quorum gladiis conjuratis uteretur. Principis majestas ac veneratio, insitus omnium animis in illum amor, constans Gallorum & avita pietas, omnem aditum ac spem Regni domesticis, ut olim, dissidiis turbandi præcludebat.

Quod non habebat domi, quasi vit foris: nam si ve resides populorum animos pigeret longioris otii; si ve rerum Gallicarum æmulatio sparsisset jampridem discordiarum semina: si ve illustriorem Religioni triumphum providus futuri ac dispensator Deus adornaret: vidit Hæresis quasi primo impetu vires crescere inmensum, vidit paratos ad defensionem suam accurrere populos omnis generis; atque inde majus sibi robur afflari sensit, unde sperandum minus videbatur.

His inflata præfidiis, tam lætis omnibus excitata, non ignoratis, Auditores, quibus tandem finibus Hæresis spes & cogitationes terminaret suas? Parum erat, si vivere obscura ac sine nomine intra Gallia penetralia finiretur, si legibus suis, ut paulò ante,

ac moribus uti licuisset; si Foro, Castris, Aula, Commercio, unde se ejectam mœrebat, de integro restitueretur. Sed involabat animo in honores quosque amplissimos: sed excitabat è ruinis ac ruderibus sublata jam ac sepulta superstitionis impiæ monumenta: sed nova jura, novas immunitates, ampliora privilegia extorquere meditabatur, quorum beneficio erecta deinceps ac securam volitaret.

Hæc porro quàm erant sedulo meditata, tam citò peragenda jactabantur: imminabat scilicet tempus illud, quo luctuosum toti Gallia exitium portendebatur; atque ut non deesset oraculorum fides, quæ rei tam novæ tamque incredibili pondus atque auctoritatem adderet; eruebantur è vetustis, veridicisque, ut aiebant, vatum monumentis, & se rebantur non clam, sed palam; non apud vulgus modò, sed etiam Principum in aula prædicationes; & illa quidem non obscuræ, ut ferè accidit, non ambiguae, non implicitæ verborum involucris, sed apertæ, sed manifestæ, sed explicatu faciles; quæ sine circuitione vel ambage ulla fatalem rebus Gallicis annum, pœne dixi diem ipsum & horam designarent. Nihil hinc fingo, Auditores, nihil comminiscor; sunt hæc pervagata quæ dixi, scilicet his nugis ac somniis ludebatur credulitas, Europæ prope totius, quam suas in partes Hæresis scientem ac volentem dicam, an invitam potiùs atque insciam pertraxerat.

Hæc tempestas in quos tandem eruptura videbatur? in quos comparata tot fœdera, tot arma, tot oracula? Scitis, Auditores, in unam Galliam, cui inexpiabile cum Hæresi bellum susceptum erat. *Fremuerunt gentes, Psal. 2. & populi meditati sunt inania adversus Dominum & adversus Christum ejus.* Me.

Meministis enim, Auditores, ut securus exorta tempestatis ac procellæ Ludovicus sine ulla trepidationis aut metus significatione retundendis hostium conatibus animum adjece- rit? ut datis continuò mandatis per Provincias, quas Praefectorum prudentia ad subitos casus quodammodo præparaverat, populus in partem laboris vocaverit; ut adnitente potissimum studio, dexteritate, vigilantia fidelis in primis Administrum, quem creptum sibi difficillimis temporibus luxit Gallia, & lugeret gravius hodieque, nisi paternarum virtutum æmulatores filios reliquisset: meministis, inquam, ut conscripti statim milites; ut comparata etiam ex improvviso cuncta ad grave diuturnumque bellum necessaria; ut instructi terra marique florentissimi exercitus, qui Europæ conjurantis impetum non sustinerent modò, sed etiam superarent.

D. de Louvois.

Ita munitus ab omni parte Ludovicus, & fiducia divini Numinis, cujus causam tuebatur, potissimum recreatus; quàm confidenter bellum ingressus est! quàm æquali rerum secundarum constantia illud ad finem usque perduxit! ut primo statim aditu spes infractæ inimici Fœderis! ut resectæ fraudes, disturbata consilia, retardati impetus ac compressi! Tot inter hostes ex quibus coaluerat metuenda conjuratio, quis eorum non victus iterum atque iterum, aut ubi tandem non victus? Percurrite mecum animis loca singula, quæ cruenti diuturnique belli quoddam veluti theatrum extiterunt: lustrate diligenter anfractus vallium, nemorum latebras, spatia camporum. Est aliqua pars usquam, quæ virtutis Gallicæ monumentis caruerit, aut non insigni aliqua hostium clade fuerit consignata? Quot captæ ur-

bes, quot expugnatae provinciae; quanta spoliolum vis ac multitudo relatas toto decennio victorias loquuntur ac prædicant!

Præclara hæc quidem, Auditores, & tam gloriosa virtuti Gallicæ, quàm ipsi Religioni trophæa! at neque hæc tamen satis Religionem in tuto collocabant. Vidit hoc Princeps sagacissimus, neque ipsum latuit non esse belli tempus promovendæ Religioni satis idoneum: si lere plerumque vel sanctissimas leges in armorum licentia, aut earum saltem de robore multum infringi: distrabi aliò gravioris belli sollicitudine attentionem animi, ne ad extirpandas penitus nondum extincti factis mali fibras totus incubaret: Errori fore locum turbas inter ac tumultus, ubi lateret tutius, aut etiam facilius invalesceret: turbatam eo consilio fuisse ab Hæresi Europæ tranquillitatem, ut quod amiserat pace, id, si posset, bello reciperet: denique nunquam firmum satis aut stabile futurum, quodcumque vel Hæresis extinguendæ, vel propagandæ Religionis causa faceret, nisi Pax solida, constans ac diuturna id ipsum fortiùs ac tenaciùs astringeret.

Atque hoc fuit, Princeps religiosissime, quòd tam agrè descenderis ad ineunda belli consilia; quòd studiosum usque pacis animum ostenderis; quòd palam totiusque orbis in oculis professus fueris tam sæpe, aliena semper à bello fuisse tua consilia; neque te impelli ad arma capiendâ nisi invitum ac reluctantem posse. Non te hostium numerus, non Europæ facies Gallia in ruinam ac perniciem conjurata, non dubius atque anceps periculosi Martis exitus perterruit. Erat vel in ipsa periculi magnitudine quidpiam, quod avidum laudis animum titillaret: pulchrum erat stare unum adversus omnes; &

par-